

Cnoty niewieście

Prezentowane grafiki i rysunki pozwalają zrozumieć status społeczny mieszkanek Krakowa w dawnych wiekach. Tematyka wielu dzieł dotyczy istotnej kwestii wzorców osobowych typowych dla średniowiecza i nowożytności, skonfrontowanych z konkretnymi postaciami krakowianek, których codzienna praca i poglądy były w opozycji wobec stereotypowego obrazu niewiasty. Wątek „cnot niewieścich” jako cech, według których miała postępować kobieta, aby zyskać szacunek rodziny, męża, społeczności i nie stać się ofiarą osądu czy pomówień, skonfrontowany został z biografiami kobiet odważnych, śmiało wychodzących poza schemat typowo kobiecych przymiotów, za jakie uważane były posłuszeństwo, akceptacja zależności od innych czy bojaźń.

Prezentowane tu sylwetki kobiet wplatają się w historię Krakowa.

Feminine Virtues

The engravings and drawings on display allow us to understand the social status of female inhabitants of Krakow in former centuries. The subject matter of many of the works relates to the important issue of personal role models typical of the Middle Ages and modern times, confronted with specific figures of Krakow women, whose everyday work and views were in opposition to the stereotypical image of a woman. The theme of “feminine virtues” as the qualities a woman had to embody in order to gain the respect of her family, husband and community, and not to be judged or slandered, is confronted with the biographies of courageous women boldly going beyond the pattern of typically feminine qualities, such as obedience, acceptance of dependence on others or timidity.

The profiles of women presented here are intertwined with the history of Krakow.

Femina Delicata

Dawniej uważano, że głównym zadaniem kobiety, szczególnie w rodzinie mieszczańskiej, ma być godne wypełnianie roli posłusznej żony, troskliwej matki, zaradnej gospodyni, ostatecznie wdowy, mogącej swoim doświadczeniem wspierać młodsze od siebie członkinie rodziny i pomagać w odpowiednim wychowaniu dzieci.

W tej części wystawy odnaleźć można wizerunki i przedmioty odnoszące się do domowej aktywności kobiet – „istot delikatnych”, a także artefakty i dzieła sztuki ukazujące kobiety aktywne, zaangażowane i umiejętnie potrafiące wykorzystać ową „delikatność” m.in. w działalności dobroczynnej oraz przeciwstawieniu się ustalonym schematom społecznym, czego przykładem mogą być dwie boginie polskiego teatru – Antonina Hoffmann i Helena Modrzejewska.

Femina Delicata

It used to be believed that the main task of a woman, especially in a bourgeois family, was to fulfil in a dignified way the role of an obedient wife, a caring mother, a resourceful housewife, and finally a widow, who could use her experience to support the younger members of the family and help in the proper upbringing of children.

This part of the exhibition features images and objects related to the domestic activities of women fitting the ideal of “delicate beings”, as well as artefacts and works of art depicting women who were active, engaged and able to use their “delicate nature” in such areas of life as charity work and in opposing established social patterns, as exemplified by two goddesses of the Polish theatre – Antonina Hoffmann and Helena Modrzejewska.

Zapomniane?

Dzieła sztuki i pamiątki umieszczone na wystawie ilustrują historię kobiet przedsiębiorczych, których nazwiska są obecnie zapomniane lub funkcjonują jedynie w specjalistycznych opracowaniach. Te kobiety miały siłę i odwagę wyjść poza ramy ówczesnych społecznych reguł i samodzielnie prowadzić własne przedsiębiorstwa. Zmagaly się one z zarzutami bycia nie w pełni kobietą, bo przedsiębiorczość, silny charakter i zdecydowanie to cechy, które postrzegano jako typowo męskie. Wiele kobiet pracujących pozostawało pannami, bo zamążpójście wiązało się najczęściej z porzuceniem profesji i skupieniem się na trosce o rodzinę. Zmiana stanu cywilnego była więc dla wielu kobiet, m.in. nauczycielek, wręcz nie do przyjęcia, gdyż niweczyła osiągnięcia i lata wyrzeczeń związanych ze zdobyciem wyspecjalizowanych kwalifikacji. Aktywność zawodowa mężatki akceptowana była wtedy, kiedy kobieta pracowała w przedsiębiorstwie swego męża lub po jego śmierci kontynuowała pracę. Znane są przypadki wielu przedsiębiorczych krakowianek, które jako wdowy w pełni realizowały się w prowadzeniu warsztatów, sklepów lub przedsiębiorstw zatrudniających sporą liczbę pracowników.

Obok kobiet zajmujących się prowadzeniem rozmaitych przedsiębiorstw, na wystawie możemy poznać nauczycielki, pracownice poczty, a także zupełnie anonimowe obecnie – z małymi wyjątkami – służące, krakowskie przekupki i zakonnice. Kobiety te i ich praca zasługują na przypomnienie.

Forgotten?

The works of art and memorabilia on display illustrate the history of enterprising women whose names are now forgotten or only feature in specialist studies. These women had the strength and courage to go beyond the social rules of the time and run their own businesses. They struggled with accusations of not being fully female, because entrepreneurship, strong character and determination were qualities perceived as typically masculine. Many working women remained virgins because getting married usually involved leaving their profession and focusing on caring for their family. A change in marital status was therefore unacceptable to many women, including female teachers, as it cancelled the achievements and years of sacrifice involved in gaining specialised qualifications. A married woman's professional activity was accepted when she worked in her husband's business or continued to run it after his death. There are known cases of many enterprising Krakow women who, as widows, fulfilled themselves in running workshops, stores or enterprises employing a large number of workers.

In addition to women involved in running various businesses, the exhibition also features female teachers, postal workers, and mostly anonymous figures of servants, shopkeepers and nuns. These women and their work deserve to be remembered.

Emancypantki

Dajcie powszechną oświatę, czasy spokojne, ogólny dobrobyt; niech praca męża wystarczy na utrzymanie żony i córek, a kobiety wyprą się emancypacji. Będą wolały stroić się, słuchać śpiewu słowika i wieńczyć poetów układających na ich cześć madrygały.

Bolesław Prus,
Kronika tygodniowa, „Kurier Warszawski” 1879,
nr 268, z 17 (29) listopada, s. 3

Choć powyższa, kąśliwa opinia, dość jasno wyraża stanowisko pisarza, ostatecznie trudno jednoznacznie ocenić poglądy autora *Emancypantek* na temat równouprawnienia kobiet i mężczyzn. Prezentowane na wystawie sylwetki kobiet, które na przełomie XIX i XX wieku zaangażowały się w ruch mający zrównać prawa kobiet i mężczyzn, dowodzą jednak absurdu tej opinii. Walczyły one bowiem z całą mocą o pełen dostęp kobiet do nauki oraz zaangażowały się na rzecz odrodzenia kraju w czasie I wojny światowej. Świadczy to niezbicie, że nie w głowie im były tylko śpiew słowika i czułe słówka poetów.

Nierzadko ważnym elementem jednoczącym kobiety była przyjaźń, często – mimo odmiennych poglądów na drogę ku równości – wzajemny szacunek i wierność zasadzie „nic o nas bez nas”.

Emancipated women

Provide universal education, peaceful times, general prosperity; let the husband's work be enough to support his wife and daughters, and women will reject emancipation. They will prefer to dress up, listen to the nightingale sing and crown poets composing madrigals in their honour.

Bolesław Prus, “Kronika tygodniowa” [Weekly Chronicle], *Kurier Warszawski* 1879, no. 268, 17 (29) November, p. 3.

Although this cynical opinion quite clearly expresses the writer's position, in the end it is difficult to unequivocally assess the views of the author of *Emancipated Women* on the equality of the sexes. However, the profiles of women presented at the exhibition, who at the turn of the 20th century became involved in the movement aiming to equalise the rights of men and women, contradict the author's opinion. In fact, they fought vigorously for full access to education for women and were involved in the rebirth of the country during the First World War. This proves beyond doubt that they were not only concerned with singing of nightingales and tender words of poets.

Not infrequently, an important unifying element for women was friendship, often accompanied, in spite of differing views on the best way to achieve equality, by mutual respect and fidelity to the principle “nothing about us without us”.

Zdobywczyni

Rok 1918 przyniósł nie tylko niepodległość dla Polski, ale także prawa wyborcze dla Polek. 28 listopada 1918 roku Józef Piłsudski podpisał Dekret Naczelnika Państwa o ordynacji wyborczej, w którym pojawił się zapis o prawie wyborczym dla każdego obywatela niezależnie od płci. Sam Piłsudski jeszcze przed wybuchem wojny miał sceptycznie odnosić się do równouprawnienia kobiet. Twierdził (jak wspominała w pamiętnikach jego żona – Aleksandra ze Szczerbińskich), że kobiety nie są przygotowane do korzystania z praw politycznych i będą bardzo podatne na manipulacje. Sytuacja wojenna oraz perspektywa odbudowy państwa zweryfikowały te poglądy. Zapis w dekrete nie powinien być traktowany jako wyraz wspaniałomyślności marszałka, jak niektórzy próbowali to interpretować, ale owoc pracy co najmniej dwóch pokoleń działaczek ruchu kobiecego.

Jak wspomina Aleksandra ze Szczerbińskich Piłsudska: „[Marszałek] powołał na premiera socjalistę, Jędrzeja Moraczewskiego (...). Rząd ten, najściślej współpracujący z Piłsudskim, wprowadził w życie równouprawnienie kobiet. Uznano, że kobiety, które wykazały tyle zmysłu państwowego i ofiarności udziałem w legionach, jako kurierki i członkinie Polskiej Organizacji Wojskowej oraz pracując dla wojska w organizacjach pomocy, mają prawo zasiadać w parlamencie”.

Prawa wyborcze dla obywaterek Polski zostały potwierdzone w Konstytucji Marcowej z 17 marca 1921.

Conqueresses

The year 1918 brought not only independence for Poland, but also voting rights for Polish women. On 28 November 1918, Józef Piłsudski signed a Decree of the Head of State on the electoral law, which included a provision on the right to vote for every citizen regardless of sex. Even before the outbreak of war, Piłsudski himself was said to have been sceptical about the equality of rights for women. He claimed (as his wife, Aleksandra née Szczerbińska, recalled in her memoirs) that women were not prepared to exercise their political rights, and would be very vulnerable to manipulation. The war and the prospect of national reconstruction verified these views. The provision in the decree should not be regarded as an expression of the Marshal's generosity, as some tried to interpret it, but the result of the work of at least two generations of women's movement activists.

As Aleksandra née Szczerbińska Piłsudska recalled, “[The Marshal] appointed a socialist, Jędrzej Moraczewski, as Prime Minister [...]. This government, working most closely with Piłsudski, introduced equal rights for women. It was acknowledged that women who had shown so much state sense and generosity by participating in the Legions, as couriers and members of the Polish Military Organisation, and by working for the army in aid organisations, were entitled to sit in parliament.

Voting rights for Polish women citizens were confirmed in the March Constitution of 17 March 1921.

Idol

Okres międzywojenny to czas kształtowania się nowego kanonu urody. Ówczesna prasa rozpisywała się na temat wyglądu zagranicznych i polskich gwiazd filmowych. Jako wzorce elegancji przedstawiano także żony ważniejszych polityków, czego przykładem jest uchodząca za ikonę stylu Jadwiga Beck, żona ministra Józefa Becka. Czasopisma opisywały jej kreacje i fryzury. Nawet popularne niemieckie czasopismo kobiece „Die Dame” opublikowało obszerny wywiad z panią ministrową oraz zamieściło jej zdjęcia w najmodniejszych wówczas fasonach.

Krakowski koncern wydawniczy *Ilustrowanego Kuriera Codziennego* publikował od końca lat 20. poczytne czasopisma, które nazwalibyśmy obecnie lifestylowymi, jak: „AS”, „Światowid” czy „Kurier Kobiety”. Krakowianki prenumerowały także popularne wydawnictwa, jak „Pani” (z okładkami stylizowanymi na „Vogue”), „Kobieta współczesna” czy „Kobieta w świecie i w domu”. Te bogato ilustrowane czasopisma bywały inspiracją dla kobiet, które chciały poczuć się atrakcyjnie.

W okresie międzywojennym kult zdrowego ciała był zjawiskiem wszechobecnym. Na łamach prasy ogłaszano konkursy urody, w czym przodował m.in. „AS”, publikując regularnie zdjęcia czytelniczek – kandydatek do miana najpiękniejszej mieszkanki danego miasta, regionu lub posiadaczki najpiękniejszego uśmiechu. W niektórych czasopismach pojawiały się, brzmiące złowrogo, podszyte nacjonalizmem tendencje do kreowania ideału piękna, według którego za odpowiednio ukształtowanymi rysami twarzy, obok atrakcyjności, pojawia się klasyfikacja i ocena tych pretendujących do miana najpiękniejszej mieszkanki danego kraju, reprezentującej cechy etniczne godne danej społeczności. Zjawisko to było powszechne także zagranicą i niestety wykluczało tych, którzy pożądanym cech urody nie posiadali lub przymuszało ich do poprawienia swojej fizis, tak aby sprostać pewnym wymaganiom. Z czasem niewinna z pozoru gra urodą i cechami wyglądu, stała się jedną z przyczyn tragedii wielu milionów ludzi.

Idol

The interwar period was a time when new standards of beauty evolved. The press wrote about the appearance of foreign and Polish film stars, wives of major politicians were also presented as models of elegance, an example of which is Jadwiga Beck, the wife of minister Józef Beck, regarded as an icon of style. Magazines described her dresses and hairstyles. Even the popular German women's magazine *Die Dame* published an extensive interview with the minister's wife and featured photos of her in the most fashionable dress styles of the time.

From the late 1920s, the Krakow holding which owned *Ilustrowany Kurier Codzienny* published widely read magazines that we would now call lifestyle magazines, such as *AS* [Ace], *Światowid* or *Kurier Kobiety* [Women's Courier]. Krakow women also subscribed to popular publications such as *Pani* [The Lady] (with covers imitating *Vogue*), *Kobieta współczesna* [Modern Woman] or *Kobieta w świecie i w domu* [Woman in the World and at Home]. These richly illustrated magazines sometimes inspired women who wanted to feel attractive.

In the interwar period, the cult of a healthy body was ubiquitous. *AS* was one of the leading magazines in announcing beauty contests; it regularly published photographs of its female readers - candidates for the title of the most beautiful woman in a given city or region, or the owner of the most beautiful smile. In some magazines, there were ominous-sounding, nationalistic tendencies to create an ideal of beauty, defining facial features of the most beautiful inhabitants of the country not only in terms of their attractiveness, but also in terms of representing the ethnicity of the given community. This phenomenon was also widespread abroad and, unfortunately, excluded those who did not possess the desired beauty traits or forced them to improve their physiques to meet certain requirements. Over time, the seemingly innocent game of beauty and appearance features became one of the causes of tragedy for many millions of people.

Mrok

Mrok spowija przestrzeń, w której symbolicznie upamiętnione są kobiety – ofiary wojny, zarówno te znane i aktywnie walczące, jak i te zupełnie anonimowe, które radzić musiały sobie z trudną codziennością lat 1939–1945.

Niech ta sala będzie miejscem zadumy, refleksji, wyciszenia się i zastanowienia także nad rzeczywistością, która jest wokół nas, bo wszyscy do niedawna wierzyliśmy, że możemy żyć w Europie bez konfliktów zbrojnych i przemocy. Wojna, która rozpoczęła się w lutym 2022 roku, brutalnie zweryfikowała nasze wyobrażenia o świecie. Walka z mrokiem nigdy się nie kończy.

Darkness

Darkness shrouds the space in which female victims of war are symbolically commemorated – both the well-known active fighters and completely anonymous figures who had to cope with the difficult everyday life of 1939–1945.

Let this room be a place for reflection, meditation and contemplation also of the reality that is around us, because we all believed until recently that we could live in Europe without armed conflicts and violence. The war that started in February 2022 brutally checked our ideas about the world. The fight against darkness never ends.

Pot i goździki

Jednym z haseł głoszonych przez państwo socjalistyczne była idea równości wszystkich obywateli, polegająca na zapewnieniu każdemu równych szans życiowych. Z perspektywy czasu wiadomo, że te szczytne cele były w znacznej mierze utopią.

Jednak tak szeroko rozumiana idea równości i równego dostępu do różnych aspektów życia społecznego, politycznego, zawodowego była ważnym hasłem, które podkreślano, krytykując chociażby okres II Rzeczypospolitej. Owa równość objęła wszystkie kobiety. Płeć już nigdy więcej nie miała stać na przeszkodzie do samorealizacji, czego wyrazem była konstytucja z 1952 roku, gdzie podkreślono równy mężczyźnie status kobiety odrębnym artykułem. Wśród praw obywatelskich, podkreślone zostało także prawo dostępu do nauki i pracy – każdego rodzaju pracy.

Podkreślenie wartości pracy i równości w dostępie do profesji dawniej rozumianych jako zawody ściśle męskie szczególnie widoczne było w okresie stalinizmu, w czasie budowy Nowej Huty, budowania nowych fabryk oraz zakrojonych na szeroką skalę działań budowlanych w miastach zniszczonych w czasie wojny. Mit kobiety hutniczki, murarki, ale także aktywistki partyjnej widoczny był na plakatach, na hasłach sztandarów, w ówczesnych produkcjach filmowych oraz w sztuce.

Sweat and cloves

One of the slogans propounded by the socialist state was the idea of equality for all citizens by providing everyone with equal life opportunities. In retrospect, it is clear that these laudable aims were largely utopian.

However, such a widely conceived idea of equality and equal access to various aspects of social, political and professional life was an important slogan that was emphasised when criticising, for example, the Second Republic. This equality extended to all women. Gender was never again to stand in the way of self-fulfilment, which was expressed in the 1952 Constitution, where the equal status of women was emphasised in a separate article. Among civil rights, the right of access to education and work – any kind of work – was also emphasised.

Stressing the value of work and equality of access to what used to be perceived as strictly male professions was particularly evident in the Stalinist period, during the construction of Nowa Huta, the building of new factories and large-scale construction projects in cities destroyed during the war. The myth of the woman steelworker, bricklayer, but also party activist was displayed on posters, on banner slogans, in film productions and in the arts.

Tego dnia skończył się komunizm

28 października 1989 roku w *Dzienniku Telewizyjnym* wystąpiła aktorka Joanna Szczepkowska. Wtedy to padły słynne słowa: „Proszę państwa, 4 czerwca 1989 roku skończył się w Polsce komunizm”. Słowa te wybrzmiały kilka miesięcy po 4 czerwca – I turze pierwszych, częściowo wolnych wyborów w powojennej Polsce, oraz po 24 sierpnia – wyborze Tadeusza Mazowieckiego na premiera.

Sama aktorka do dziś kojarzona jest z tamtym wieczornym wydaniem serwisu informacyjnego. Aktorkę zaproszono wówczas do studia w związku z premierą jednego z filmów, w których występowała. Mimo dokonujących się zmian politycznych, spikerka z pewną obawą oddała głos Joannie Szczepkowskiej, która wcale nie chciała opowiadać o swojej karierze, a obecność w studiu wykorzystała do wyrażenia radości ze zwycięstwa Solidarności. Pełna szczerej radości wypowiedź ujęła widzów, była bowiem werbalizacją uczuć wielu milionów Polek i Polaków, którzy mimo zwycięstwa demokratycznej opozycji, borykali się ze skutkami kryzysu ekonomicznego.

**Zapraszamy do zwiedzania
kolejnej części wystawy
w podziemiach budynku**

This day communism ended

On 28 October 1989, the actress Joanna Szczepkowska appeared in the evening news and uttered the famous words: “Ladies and gentlemen, on 4 June 1989 communism ended in Poland”. They were spoken a few months after 4 June, the first round of the first partially free elections in post-war Poland, and after 24 August, the nomination of Tadeusz Mazowiecki as Prime Minister.

Szczepkowska herself is still associated with that evening's edition of the news service. The actress was invited to the studio in connection with the premiere of one of the films in which she appeared. Despite the political changes taking place, the presenter was somewhat apprehensive about giving the floor to Szczepkowska, who did not want to talk about her career at all and used her presence in the studio to express her joy at the victory of Solidarity. Szczepkowska's speech, full of sincere joy, captivated the audience, as it expressed the feelings of many millions of Poles who, despite the victory of the democratic opposition, were struggling with the effects of the economic crisis.

**You are welcome
to visit the next part of the exhibition
in the basement**

Niezawista

Kim jest współczesna mieszkanka Krakowa, mieszkanka Polski? Kim jest współczesna kobieta? Na to pytanie odpowiedziała noblistka Wisława Szymborska (1923–2012) wierszem *Portret kobiety* z tomu *Wielka liczba*

*Musi być do wyboru,
Zmieniać się, żeby tylko nic się nie zmieniło.
To łatwe, niemożliwe, trudne, warte próby.
Oczy ma, jeśli trzeba, raz modre, raz szare,
czarne, wesole, bez powodu pełne też.
Śpi z nim jak pierwsza z brzegu, jedyna na świecie.
Urodzi mu czworo dzieci, żadnych dzieci, jedno.
Naiwna, ale najlepiej doradzi.
Słaba, ale udźwignie.
Nie ma głowy na karku, to będzie ją miała.
Czyta Jaspersa i pisma kobiece.
Nie wie po co ta śrubka i zbuduje most.
Młoda, jak zwykle młoda, ciągle jeszcze młoda.
Trzyma w rękach wróbelka ze złamanym skrzydłem,
własne pieniądze na podróż daleką i długą,
tasak do mięsa, kompres i kieliszek czystej.
Dokąd tak biegnie, czy nie jest zmęczona.
Ależ nie, tylko trochę, bardzo, nic nie szkodzi.
Albo go kocha, albo się uparła.
Na dobre, na niedobre i na litość boską.*

Independent woman

Who is a contemporary female resident of Krakow, of Poland? Who is a contemporary woman? This question can be answered by the Nobel Prize winner Wisława Szymborska (1923–2012) in her poem *Portret kobiety* [*Portrait of a Woman*] from the volume *Wielka liczba* [*A Large Number*].

*She must be a variety.
Change so that nothing will change.
It's easy, impossible, tough going, worth a shot.
Her eyes are, as required, deep, blue, gray,
dark merry, full of pointless tears.
She sleeps with him as if she's first in line
or the only one on earth.
She'll bear him four children, no children, one.
Naive, but gives the best advice.
Weak, but takes on anything.
A screw loose and tough as nails.
Curls up with Jasper or Ladies' Home Journal.
Can't figure out this bolt and builds a bridge.
Young, young as ever, still looking young.
Holds in her hand a baby sparrow with a broken wing,
her own money for some trip far away,
a meat cleaver, a compress, a glass of vodka.
Where's she running, isn't she exhausted.
Not a bit, a little, to death, it doesn't matter.
She must love him, or she's just plain stubborn.
For better, for worse, for heaven's sake.*

Translated from the Polish
by Stanislaw Baranczak and Clare Cavanagh

Co przyniesie przyszłość?

Dziela współczesnych artystek to najlepszy twórczy komentarz otaczającej nas rzeczywistości.

Hasła malowane przez Jadwigę Sawicką przypominają transparenty, na których wypisane zostały cechy, jakimi – według stereotypów – „ma się odznaczać” kobieta. Obok postulatu bycia dobrą, miłą, zadbaną, pojawiają się opisy postaw bardzo sprzecznych, często narzucanych przez opinię społeczną lub będących wynikiem dyscyplinowania się wewnątrznie w obawie przed obmową. Warto podkreślić, że realizacja lub pogodzenie w życiu tych postulatów są często niemożliwe.

Obraz Agaty Kus jest symbolicznym, młodzieńczym „portretem” jej matki, można go odczytywać jako białą kartę, symbol niewinności i świeżości. Młoda, tańcząca radośnie kobieta z obrazu *Księżniczka* skonfrontuje się niebawem z rzeczywistością.

Praca Ewy Ciepielewskiej jest z kolei dobitnym przypomnieniem, że kobiety muszą czasem uświadamiać i napominać mężczyzn, a także przypominać innym kobietom o tym, że są równoprawnymi obywatelkami.

What will the future bring?

The works of today's female artists are the best creative commentary on the reality around us.

The slogans painted by Jadwiga Sawicka are reminiscent of banners advertising the qualities that, according to stereotypes, a woman is “supposed to have”. Alongside the demand to be good, kind and well-groomed, there are descriptions of highly contradictory attitudes, often imposed by social opinion or resulting from self-discipline stemming from fear of aspersion. Obviously, it is often impossible to fulfil or reconcile these demands in real life.

Agata Kus's painting is a symbolic, youthful “portrait” of her mother; it can be read as a *carte blanche*, a symbol of innocence and freshness. The young woman in the painting *A Princess* dancing joyfully, will soon be confronted with reality.

Ewa Ciepielewska's work is an emphatic reminder that women sometimes need to make men aware of things and admonish them, as well as reminding other women that they are equal citizens.